

۳۳۰ سینه آریه و سینه

سینه زبده آریه بو عینی ایزد امر گار

سیبویه خلقی

بن کندم سیریدلی اولدیغمدن سیریهده اولان جد و اجدادمزه عائد
بر خلاصه معلومات ویرمکی مناسب گوردم.

اصل و نسلمز بخاری اولدقلرندن سیریهده بولنان بخاری احوالندن
دخی بر آز معلومات ویرمک بتم وظیفه مدر.

سیریه نك اصل برلی خلقی: تورالی، آبالی، تیلانكوت استاك، قورتاق
اسملریله بر نیچه قبیله كه بولنلر. بولنر اصل سیریه نك برلی خلقلریدر.
۱۷ نچی ۱۸ نچی عصرلرده سیریه كه تورك عنصری اولان بخاری لور كئلدی.

یادریجیف

سیریهده ایرتش نهری اوزرنده بولنان کوچم خانلغی عینه قازان خانلغی
بی مستقل بر حکومت اولمشدر.

سیریه خانلغی هم قزان هم بخارا خلقی برلن بیک كوب وقتلردن
اختلاط قیلغانلر.

سیریه نك پای تختی خان جنابلر نك ساكن اولدیغی شهر (ایسکر)
شهریدر. اول زمانلرده بو شهرگه سیریه هم دیرلر مش. مشهور شهرلی: پاپانچین،
چینغی تورا، حاضرده تمان دیلر، یاولی تورا، تارخان قلعه، بیچکی تورا،
فارچی، قولور، یالیم، طبول تورا. سیریه خلقی بیک ایسکی زماندن ایگون
كسبی برلن مشغول بولغانلری ۱۵۹۸ نچی یلی نك رسمی اوراقلرنده
هم گوریلدر.

رادلوف دیركه: سیریه تانارلر نك اصل خلقی اوچ قبیله گه تقسیم اولنور،
تورالی، آبالی، قورتاق قبیله لرینده، بولنردن باشقه ۱۵ نچی ۱۶ نچی عصرلرده
اورتا آسیادن بخاریلر تورك عنصری کوچب كئلدی.

رادلوف، میللر، فیشور، غیورغی دیگن کشلر لور همه لری طبول تانارلر نك

ایگون کسبی برلن مشغول بولغانلرینی یازالر. همەسی شول ایسکی زمان لردە هم مسلمان بولغانلر، لکن ۱۷۱۸ یلدن ۱۷۲۰ نیچ ییل لغە قدر طبولسکی آرخیسکوب نك اجتهدای برلن بیک کوب آدملرنی چوقدرغانلر. هم شول وقتلر بیک کوب مکتبلرنی خراب قیلغانلر شول سببدن (غراموتنای) اوقوب یازارغە بیلە تورغان کشلر آزایغان.

۱۸ نیچی عسردە میتروپولیت سیلیویوستوف تاوتی تاتارلرنی چوقدیرورغە بیک اجتهد قیلغان. ۱۹ نیچی عسردە خرستیانلق نشر ایتمک ایچون بیلیسکی اوبشستوه آچلغان، بولار قازنا آقچدسی برلن شول وقت لردە تاریده هم ایشن طامقدە چیرکو صالحانلر.

شولای هم بولسده خرستیانلق صوڭ وقت لردە بیک آز طارالغان. طبولسکی غوبیرناتورنک ۱۸۶۰ نیچ ییل لرنده بیرکان حسابنه قاراغانده، طوقز یلده خرستیان دینی قبول قیلغان کشلر نك حسابی ۲۲۱ کشی بولغان، هر نه قدر اطرافلرینی اورص اوللری قاپلاغان بولسده، خرستیانلق برده آغە بارمی، مسلمانلق اوز الدنه بارا. (رادلوف)

طبولسکی غوبیزاده تاتارلر آراسنده مدنیت جهتی بیک یخشی بارا هم، تیز بارا، شولای هم بولسده اوزلر نك تل لرنی هیچ ترک ایتیمورلر. حتی ۱۸ نیچی عسردە چوقنغان تومان قالاسینه یقین یاماق اوللی نك تاتارلری همەسی، اورص قزینی ده نکاح لندیلر، شولای هم بولسده همیشه تاتارچه سویلاشلر، طبول تاتارلری اول زمان لردە بیک تاراو بولغانلر، هر اولده اون یورت کوب بولسه اون بش یورت بولغان، صوڭره بیک سکر یوز نیچ ییل لرنك باشنده تاتارلر آراسنده خرستیان دینی تارالا باشلاغاچ، بولار بر آراغە بیک توبلانغانلر ۱۸۶۸ نیچ ییل لرنك حساب لرنده منک دوللی اوللر کورندهر.

طبول غوبیزه سینك تاتارلری بیک سوداکیر — تجار ملت در. سبیریده بولغان بو خاریچلر ایسکی دن تجارت یولنده بیک بیوک رول اویناغانلر، حتی روسیه حکومتی برلن خصوصی تارغاوای دوغوورلر باصاغان، روسیه داخلنده آسیا مالی برلن تجارت قیللق ایچون، پراؤه نالوغلرنی لغو ایتدیمشلر، بر طرفی

قטיده بر طرفی مسكوده تجار بخاری لرنك خصوصى آغىنت لرى بولغان. بولر
حقده هم خصوصى داكومىنت امتياز لرى بولغان.

بولارنك همدهسى مسلمان شىرىعتى بولن عمل قىلغان لر. تاتار لر آوچىلق
بولن هم مشغول بولغان لر. هر تورلى حيوان آوى بالىق آوى اولان لر.

طبول، تمان، تارى تاتار لردن بو صوك وقت لرده دولت كىندى. بولارنى
فقيرلك باصدى، حتى قربه خلق لرى فقيرلك نك نهايتنه يتديلر. آخر الامر
«پودات» وىركولرنى تولاركه هم حال لرى كيلمادى. نىدويمكه بىغلىدى:

طبول اويازنده بولغان نىدويمكه: ۳۱۸۰۸۶۰ تسكه ۴۵ تىن

تمان اويازنده.. ۲۷۰۸۱۲ تسكه ۵۴ تىن

يالوטר اويازنده ۵۹۰۰۴۲ تسكه ۹۹ تىن

تارى اويازنده ۷۴۰۵۱۸ تسكه ۳۸ تىن

مجموعى ۴۸۰۰۲۳۴ تسكه ۳۶ تىن

بوقدر فقيرلك نك سببى عجبانه اولمش؟

ياردىچىف دىركه: روسيه حكومتى اول بولارنى هر تورلى نالوك بولان قىسقان،
بولارنى آلغان، ايكون بولارنى آلوب خرىستيان لر كوچرگان، بر طرفدن آتمىستراسيه
قىسقان، بر طرفدن دين جهندن قىسقانلر، شونك بولان تاتار لرنك قوت لرنى آلغان لر،
بر وقت لر نهايت درجده فقيرلك ايله مبتلا بولغان لر. شول سببىدن حاضرده
بو خلق بيك آزهده نسل لرى انقراضه يوز توتمشدر. بو صوك يىل لرده بعض
ؤولص لرده كشى حسابى هيچ آرتماي.

بوندىن اللى سنه مقدم روبىزيا بولغانده طبول غوبرناسنده (۲۳۲۶) دوش
بخارى بولغان. حالبوكه بر زمان لرده (۱۷۲۷) جان بولغان لر.

بخارى لرنك سىيريهده مسلمانلق انتشارنه بيك زور خدمت لرى بولغان.
روس لردن هم مقدم بخارى لر سىيريه كه مدنيت تخمنى ايكن لر. حتى كوچم
خاندن هم اول بخارى لر سىيريه كه كيلوب يوروكانلر. لىكن مسلمانلق نك
اساسنى كوچم قورغان. علمادن آدم جلب ايتگان بخارادن ايكن اول سىيريه كه
رسما دين اسلام اساسىنى قوروچى دين على خواجه بولغان، مشايخدن شربتى

شیخ دخی کیلوب اخلاق تربیه سنی تعلیم ایتمکان. دین علی خواجه نیک اصلی شاه محمود خوارزمی نسلندن اولوب، سیبرییه که کلدکده کوچم خان جنابلیرنیک لعل اسملی قزینه عقد ازدواج ایتمشدر. بعده تاتارلر آراسنده دین اسلام تعلیمنه باشلاغان هم اوراده بولغان کوچمه تاتارلرنی مدینت که دعوت ایتمکان، (بو کونده طبول غوبرنه سنده خواجه آتالغان جماعت همه سی شو دین علی خواجه اولدلریدر).

۱۶۳۹ نجی یلدن مقدم تاتارلرنیک کوبراکی مجوسی ایدی، سوگره بیک نیز محمدیلک شایع بولوب کیتدی. حتی تاتار قوغز باشقورت لر آراسینه هب بخاری لر دن مدینت ایله مسلمانلق کیردی. بخاریلرنیک اکثری تاتار قزینه نکاحلندیلر، حتی بر بخاری طبولده، تمانده، تاریده، تورینسکی ده هر یرنده برر تاتار قزینه نکاحلنمش لر ایدی. بو صورتله دخی بیک کوب بخاری تزاید ایتمش اولدیغی معلومدر. بخاریلر یالکیز سیبرییه ده تجارتله اکتفا ایتمیوب، بر زمان لر اورال ساحل لرنی دخی اشغال ایتمشلردر. توتره برلان آرخانگیلسکی که قدر کیتمشلردر. ۱۵۹۵ نجی یلی بخاری لر اوزلری بر تجار طبقه سی (کوپچسکی صاصلووبه) تأسیس ایتمشلردر. بخارا ایله تاری آراسنده دائمی کلوان یوروتمشلر.

بخاری لر بر طرفدن امور سیاسییه که دخی مداخله ایتمشله مسقوه حکومتی ایله چین - قزاق حکومتی آراسنده سفارت خدمتنده دخی بولنمش لر. ۱۶۵۸ سنه سی تاری قلاسندن سید قل بابا روسیه حکومتی طرفندن پیکین که پوغدی خانغه هدیه کوتمشدر. ۱۶۶۸ نجی یلی سید قل بابا تکرار پیکین که وارمش در. بخاری لر بر زمان اورنبورغ غوبرناسینه هم کیرکن لر. باشقورت لرنی دخی دین اسلامغه دعوت قیلغان لر، سوگره اوزلری هم باشقورتقه یازوب باشقورت بولوب کیتکان لر، محمد قلی وولص لری اصل بخارسکی وولص بولغان، حاضرده هم صارت قالمق اسملری ذکر اولنمقده در.

۱۶۴۵ قرق بشنجی ییل لری اوا غوبرناسنده هم ایسکی وولص صارت خلقی بولغان.

بخاری لر بر زمان لر سیبرییه ده (رادوشچه) بر ساما اوپراولینیه امتیازی

دخی آغان لر، همه بخاری بر برکده اجتماع ایدوب بر شهر بولوب اوتورورغه رخصت بولغان، لیکن هر نه کیمی سبب گه مبنی ایسه اجتماع ایدمه مامش لردر. تارلق عبد الله بابا لطیفوف عبد الغنی بابا رجبوف دیرلردی: بزنگ بخاری لرغه رادوشچه بولوب اوتورورغه کورساتلسکان یر، بو کونده بزنگ تاری قلعه سنده مسلمان زیارتی بولغان یردن باشلاب تا اونچی چاقرومده ایبای قرینه قدر دیب. ۱۷۲۷ نچی یل لری حیوه بخاراغه مال کورتیمک اورادن مال کتوریمک ایچون روسیه حکومتی بولان خصوصی دوغاورا یاصاغان لر. ۱۷۶۳ نچی یل لری شول تجار کاروانی هندستانغه قدر کیتیکان. ۱۷۷۳ یل لری و آندن سوگره سیمیریه بخاری لری نیچه مرتبه پتربورغه کیلوب حکومت ایله خصوصی مقاوله ایدمه بولنمشلردر. بخاری لردن میر علیم شیخ بابا، تاتارلردن صاباناتی بابا لر، پتربوردن هر خصوصقه امتیازلر آوب قایتقانلر. بونلرک کاغدلری وارث لری النده الآن موجوددر.

۱۷۶۵ نچی یل لری عموم سیمیریه ولایت لرنده مسجدلر بنا قیلوب مدرسه لر آچارغه روسیه حکومتدن رخصت رسمیه آغان لر ۱۷۸۲ نچی یل لری مسلمان لرغه اوز آرالرندن علمادن رئیس لر انتخاب اولنوب و شریعت احکامیله عمل اولنمه سینه رسا رخصت آغان لر، شول رخصت لرگه بئاء ۱۷۸۴ نچی یل بزنگ تاری قالاسنده عبدالرشید بابا آخون اولارق صایلانغان.

۱۷۹۰ نچی یلده عبدالرشید آخون اربب یارمنکده سینه باروب تاری قالاسینده مسجد بناسی ایچون آقچه جمع قیلغان. بورالره قدر بخاری لر حقیقده یازمش اولدیغیمز معلومات، همه روس محررلری اثرلردن آلمشدر. شوراسی تأسف اولنورکه: او قدر تشبث اولندقدن سوگره اداره مختاریت تأسیس اولنمه امشدر. مانع نه ایسه بزگه معلوم بولمدی.

بولندن یوز سنه، یوز ایلی سینه مقدم تاری طبول اویازلرنده معتبر وبای کشی لر اولمشدر. علمادن دخی معتبر آدملر بولغان.

۱۷۹۳ نچی سنه سنده ایالی دن سید بابا ایله بخاری لردن عبدالرشید آخون برلکده تاری قالاسنده الآن موجود ناش مسجدنی بنا قیلغان لر. عبدالرشید

آخون وفاتندن سوڭره اوغلى ابراهيم باي مسجدكه متولى بولغان، بو كشي بزىك جدمزدر، آن فاميله مز بو كشي كه منسوبدر. ابراهيم باي، زمانه سنده مشهور اغنيادن اولوب مسجد مدرسه لر نظارتى التزام ايتمش بر آدمدر. كنديسى تجارت ايله مشغول بولسده، بر طرفدن مدرسه ده طلبه لرغه مثنوى تعليم ايدرمش (اوبا) قريه سينك حسين ملا مرحوم مثنوى ابياتى اوقودىغى زمان استاذم ابراهيم ملا شويله تعليم ايتمشدى ديهرك نقل ايدردي. ابراهيم باي ۱۸۲۳ نچى يل لرنده تارى مسجدى نك توباسنى تيمور ايله يابوب اوز قولى بولان ييشل كه بويامش، شول وقتده دبرمش: كافرلرنى مسجد توباسينه چيقارام ديب. شول زمانلرده تارى قلاسنده اغنيالردن، يوقاروده مذكور دين على خواجه سلندن عيدكه قارت بالاسى، نياز حاجى بابا هم بيك باي كشي بولغان. شرتى شيخ نسلندن محمدى شيخ بيك مشهور كشي بولغان. بولر همه سى متدين صوفى كشي لر بولوب هم روسيه حكومتى نظرده بيوك اعتبارلى بولغان. نياز حاجى بابا (۱۸۲۰) يلى حجكه باروب، سيريده اصر ليالده عشا نمازى قيلمه سى خصوصنه مكه مكرمه مفتيسى عبدالرحمن سراجدان فتوى كتورمشدر. هم حجازدن عودتده بر مدت مصرده اقامت ايدوب، علم قرائت تحصيل ايلمشدر. سوڭره حجازدن كلديكى كبي ايكندى نمازنى بيك ايرته اوقورغه ملالرغه امر ايتمش، اوزى ايكندى بولان آخشام آراسنده طلبه و علمايه علم قرائت تعليم ايدرمش. سيريده كه عربستاندن ابتداء علم قرائت كتورمش بو ذات محترمدر. ۱۸۲۷ نچى يلنى ابراهيم بابا حجازه كيئديكى زمان نياز حاجى بابانى مسجدكه متولى تعين ايتمشدر. شول زماندن اعتبارا نياز حاجى مسجد مدرسه نظارتى التزام ايدوب، مسجد اداره سنى تأمين ايچون آچهلر وقف قيلول، المن ابراهيم ملانى مدرس لك ايله تاريغه كتورمشدر. بو ابراهيم بزىك آنامز مرحومه نك پدريدر. شول زماندن بو زمانغه قدر تاريده مسجد متولى لكى، ايديكىن لر اينه كيچمشدر. مسجد مدرسه گه آلر خدمت ايتمشدر و اينمكده درلر.

بزنك من طرف الاب جدمز ابراهيم باي نك، حجازه توجه ايده جكى زمان

بالا لرینه یازمش اولدیغی وصیت، آآن بزئک برادرمز خانده سنده محفوظدر.
ابراهیم ملا حج سفردن عودتمده شام شریف زیارتدن گورکن، بیروتمده
وفات ایتمشدر.

بو یقین زمان لرده سبیرهده بخاری لردن دین اسلامغه خدمت ایتمش
آدملرنک مشهوری، تمانده مانچل قریه سی نک مرحوم نعمت الله حاجی قارمشاق
اوغلی در. بو ذات محترم نک قیلغان خیراتی و بنا ایلدیکی مسجد مدرسه لر
همه سنی، تعداد ممکن دکلدر. بزیم ایله بولغان مناسبتی وقتيله بیان اولنه چقدر.
بزئک پدرمز رحمة الله علیه اول مرتبهده یاشلک ایله دولت قدرنی
بیله ماش هم اوکای آنا لنده قالوب، ابراهیم بای دولتمی آز بر وقتده یوق
ایتمشدر. صوگره بعض امور سیاسی که دخی مداخله ایدوب بز زمان اقصای
شرقه دوغری فرار ایدوب اجینسکی ده امرار اوقات ایلمشدر. بر آراق سبیره نک
روسیدن انفصالی مسئله سنده متهم اولمش، شو صورتله فقر و ضرورت لره
دوچار اولوب، بز زمانلر حبس خانده لرده دخی عمر کیچرمش.
والده مز رحمة الله علیها هب تعلیم بنات ایله مشغول اولوب، تاری
قالاسنده نه قدر خاتون قز وار همه سنی تعلیم ایدرمش، شو صورتله هم
پدری هم کنیدنی تربیه ایدرمش، بزئک تاریده خاتونلرنک همه سی نک اوقوب
یازمق بیلمه لری، والده رحمة الله علیها خدمتی در.

پدرمز آخر عمر لرنده بکریلک ایله مبتلا اولوب، صوگ درجهده فقیرلک
آجینسی چیکش. فقط والده بنی کوچک لکنن چیتکه کوندرمش اولدیغندن،
بن آنلرنک حال لرینه یالکز سماعاً کسب اطلاع ایلشم.

اشته شو خلاصه دن بزئک اصل نسلمز بر درجه معلوم اولور، پدرمز نک
یاش وقت لرنده بزئک فامیلیه مز عبد الرشید آخونغه اسناد اولنهرق، همه آخون
آخون نسلی دیه سو ویلانمشدر. صوگره آخون نسلی بیگ چوق اولدیغندن
پدر رحمة الله علیه فامیلیه سنی غیر رسمی صورتده لغو ایدوب، ابراهیموف
یازمغه باشلامشدر. بزکه دخی بو ابراهیموف پدردن انتقال ایتمشدر. بنده عالم
حیاته چیقدیغمز زمان کنجک ایله بلا ملاحظه بونی قبول ایتشم، شو

صورتله بزکه ابراهیموف فامیلیه اولارق قالمشدر. بر آراتق شو روسلرنک بزّه
تاققلری قوبروق « اوف » فی چیقارماق ایچون فقط « آخون » فامیلیه سنی
کندیمه نسبت ایدنمکی صوردم ایسده نه چاره حکومت دن جواب رد آدم .
ایندی بنم نسیم^۱ من طرف الاب بخاری اولوب بیلدیکمز آتالرمز عبد الرشید
بن عمر بن ابراهیم بن عبد الرشید بن عبد الرحیم در .

من طرف الام باشقورت اولوب عقیقه بنت ابراهیم بن جعفر در . آنا قزندش لرم
همه سی اوز نبورغ غوبرنه سنده چلبی اوبازنده المن قریه سندر . المنده
اقربالرمز بر طرف دن جعفر بابا نسلی دیگر طرف دن مشهور فضل حاجی لرم
نسلی در .

اشته بنم اولاد لرم بورادن اوز نسل لرنی محافظه ایتمون لرم امید یله شو
طریقه اوز ترجمه^۲ حال می یازمغی اختیار ایلدم .

بر آدم ایچون اوز ترجمه^۳ حال می یازمق هر نه قدر آغر ایسده ، هطبوعات نک
بو یله بر شایع اولدیغی زمانده بر درجه اوز نام سی اولاد لرم نه میراث اولارق
ترک ایتمکی مناسب کوردم .

عبد الرشید ابراهیم

